

lésének történetéhez”, *Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére* (ed. L. Koszta), Szeged 1995, s. 451-569; G. Csikos, *A szegedi mézáros-céh a török hódoltság alatt*, Szeged 2002; A. Molnár, *Katolikus missziók a hódolt Magyarországon I. (1572-1647)*, Budapest 2002; S. Papp, “Die Osmanische Diplomatie des Rákóczi-Freiheitskampfes (1703-1711)”, *Studii și cercetări de Turkologie contemporană. Omagiu Profesorului Mihai Maxim*, Cluj-Napoca 2004, s. 73-87; a.m.f., “Kárrendezési kiserletek a hódoltságban az 1547. évi békekötés után”, *Keletkutatás*, Budapest 1996. Ősz-2002/Tavaszi, s. 141-160; I. Petrovics, “Dél-dunántúli és dél-alföldi városok kapcsolata Felső-Magyarországgal a középkorban”, *Bártfától Pozsonyig* (ed. E. Csukovits – T. Lengyel), Budapest 2005, s. 131-158; G. Dávid, “Kászim vojvoda, bég és pasa”, *Keletkutatás*, (1995/Ősz), s. 53-66; a.m.f., “Az első szegedi bég, Dervis életpályája”, *Aetas*, XIV/4, Szeged 1999, s. 5-18; a.m.f. – P. Fodor, “Magyar ellenállás a török berendezkedéssel szemben”, *Keletkutatás* (1996/Ősz – 2002/Tavaszi), s. 277-279; L. Blazovich, *Szeged rövid története. Dél-alföldi századok 21*, Szeged 2005.



SÁNDOR PAPP

## SEHÂ

(bk. CÖMERTLİK).

## ŞEHÂBÎ

(سحابی)

(ö. 971/1564)

Divan şairi.

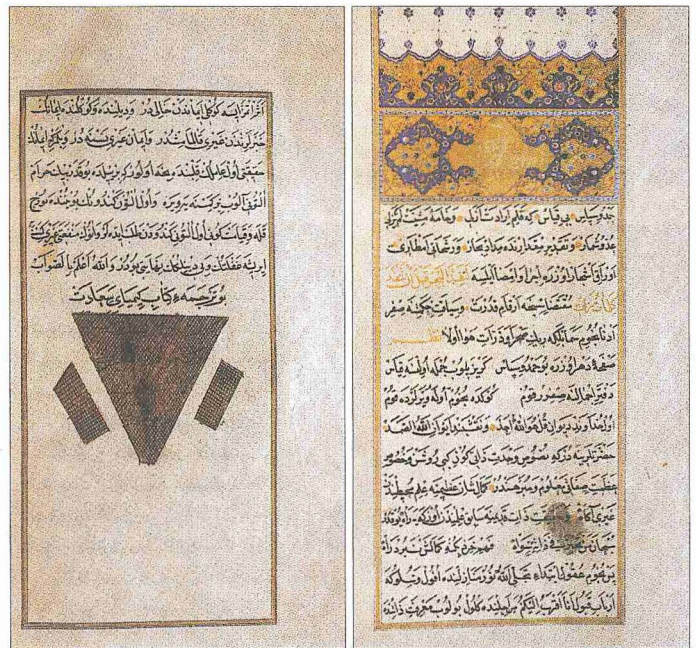
Divanının dîbâcesinde (vr. 5<sup>b</sup>) adını Hüsameddin b. Hüseyin el-Meşhûr be-Şehâbî olarak bildirir. Âşık Çelebi'ye göre (*Meşâirü'ş-şuarâ*, vr. 149<sup>b</sup>) aslen Hemedanlı ve Acem asıllı (Acemiyü'l-asl) olup Tebriz fetihinde Şeyhülislâm Kadri Çelebi tarafından padişaha tavsiye edilmiş ve kuyumculukla ilgilenen kardeşi şair Bîdârî ile birlikte İstanbul'a getirilmiştir (941/1534-35). Buradaki “Acemiyü'l-asl” ibaresi onun etnik menşeiini değil doğup büyüdüğü bölgeyi ifade etmektedir. Latîfî İstanbul'da yerleştiğini, Farsça ve Türkçe şiirde iktidar sahibi olduğunu, ayrıca muamma yazmayı iyi bildiğini zikreder (*Tezkire*, s. 184). Şehâbî'nin kuvvetli bir eğitim aldığı ve medrese tahsili gördüğü hem “Molla” lakabından hem de şiirlerinden anlaşılmaktadır. Kaynaklar da onun ilim ve irfan sahibi olduğunda müttefiktir. Gazzâlî'nin *Kimyâ-yı Sa'âdet*'i gibi ilmî birikim isteyen bir eserin tercümesinin ona havale edilmiş bu kanaati destekler. Nurbahşiyye tarikatına mensup olan şair otuz yıl İstanbul'da yaşamıştır. Ancak hayatına dair kaynaklar-

da bilgi bulunmamaktadır; divanında ve *Tedbîr-i İksîr* adlı tercümesinde de bu konuda bilgi verilmez. “Kişi öz ihtiyarıyla şehâ terk-i diyâr etmez” (gazel 152/3); “Garîbindir Şehâbî iltifât et hâline şâhım / Bilirsin kim seninçin ihtiyâr etmiş vatan terkin” (gazel 290/5) gibi mısralarında da somut bilgilere rastlanmaz. Kanûnî Sultan Süleyman'ın ilgilendiği şairler arasında anılan Şehâbî *Tedbîr-i İksîr* tercümesiyle büyük bir ihšana nâil olmuştur (Kınalızâde, I, 451). Bizzat sultanın iltifatına mazhar olup otuz akçe ulûfeye hak kazandı (Ahdî, vr. 109<sup>a</sup>) ve “cemâat-i şuarâ” faslından aylık aldığı bilinmektedir (Erünsal, XIX [1980], s. 219). Şairin gördüğü yakınlığa karşılık padişaha gösterdiği büyük saygı ve sevgi divanının neredeyse tamamına yansımaktadır. Sultan Süleyman methinde yazdığı toplam dokuz kaside ve bir muhammes yanında birçok gazelinde de hâmisini övmektedir. Bazı gazellerine mahlas beytinden sonra padişahı övücü beyitler ilâve etmiştir (meselâ bk. gazel 199/8-9). Şehâbî, “Dedi Selmân vefâtına târîh / Rûh-ı pâk-i Şehâbî'ye rahmet” beytinin gösterdiği 971 (1564) yılında ölmüştür. Nereye defnedildiği bilinmemektedir.

Şehâbî şiiri “âlem-i gayb armağanı” (gazel 127/5) ve “vâridât” (gazel 140/7) diye nitelenekte, bu yolla adının ölümsüzleşeceğini düşünmektedir. Şiirde hayal ve mâna güzelliğine çok önem vermiş, yer yer kelime oyunlarına sapsmış, gerçek şiiri neredeyse bir büyü kabul etmiş, edebî sanatları kullanmakla birlikte aşırı tasannudan

kaçınmıştır. Şiirde mânaya verdiği önemi bir gazelinde, “Fesâhat deştine fikret semendiyle güzâr ettim / O vâdide olan ma'nî gazâlin hep şikâr ettim” (gazel 247/1) şeklinde ifade etmiştir. Molla Câmî ve Hâfiz-ı Şîrâzî en beğendiği ve etkilendiği şairlerdir. Necâtî Bey'i Osmanlı şiirinde yeni bir üslup getirdiği düşüncesiyle “Nevâfî-peyrevi” olarak niteler (gazel 430/5). Tezkiirelere göre devrinin bilinen ve takdir edilen simalarından biridir. Âşık Çelebi onun divanının incileri dolu olduğunu (*Meşâirü'ş-şuarâ*, vr. 149<sup>b</sup>), Kınalızâde Farsça ve Türkçe şiirlerinin çok beğenildiğini (*Tezkire*, I, 451), Ahdî ise Anadolu şairleri ve âlimleriyle şiir ve inşâ müzakerelerinde bulunduğunu ve geçmiş hükümdarların tarihi bildiğini (*Gülşen-i Şuarâ*, vr. 109<sup>a</sup>) söylemektedir. Şiirlerinde kullandığı dil nisbeten sade ve diğer şairlere göre daha akıcıdır. Şehâbî'nin şiirlerinde atasözü, deyim ve özlü söz gibi unsurlara sıkça rastlanmaktadır. Dönemin âdetleri, değer yargıları ve bâtil inançları da şiirinde yer bulmuştur.

Eserleri. 1. *Divan*. Tek nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 366/4183). Eser gerek özenle hazırlanmış cildi gerekse tezyinatı itibarıyla kitap sanatları bakımından oldukça değerlidir. Özenli cildiyle şairin bizzat Kanûnî'nin isteği üzerine tertip ederek ona takdim ettiği nüshanın bu nüsha olması kuvvetle muhtemel olup 966 (1559) tarihini taşımaktadır. Bir tevhid, bir na't, dört halife methiyesi, Kanûnî adına dokuz kaside, 434 gazel, kırk rubâî, bir tarih kıtası, bir mu-



Şehâbî'nin *Tedbîr-i İksîr* adlı eserinin I. cildinin ilk ve son sayfaları (Nuruosmaniye Ktp., nr. 2321)

hammes, kırk yedi dörtlük ihtiva eden divan İsmail E. Erünsal tarafından tesbit edilmiş, eserle ilgili ilk çalışma Cihan Okuyucu tarafından yapılmış, daha sonra Cemal Bayak eser üzerinde doktora tezi hazırlamıştır. İzmir Millî Kütüphane Yazma Eserler Katalogu'nda (nr. 3617) *Sehâbî Divanı* ismiyle kayıtlı nüshada bulunan şiirler Sehâbî'ye ait değildir. 2. *Tedbîr-i İksîr*. İmam Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn* adlı eserinin Farsça'dan (*Kimyâ-yı Sa'âdet*) Türkçeye çevirisi olup birçok nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 191, 192, 193). Şair eseri Kanûnî Sultan Süleyman'ın emri üzerine tercüme ettiğini ve "İksîr-i hakîkati beyan ve takrir" etmesi dolayısıyla ona bu adı verdiğini söyler (Süleymaniye Ktp., Hafîd Efendi, nr. 192, vr. 2<sup>b</sup>). Sade bir dille yazılan eserde yer yer manzum kısımlar bulunmaktadır. Tercümenin 970'te (1563) tamamlanıp paşaya sunulduğu ve karşılığında büyük hediyeler alındığı tezkirelerde belirtilir. Gerek ihsanın büyüklüğü gerekse eserin nüshalarının çokluğu kitabın çok beğenildiğini gösterir. *Osmanlı Müellifleri*'nde (II, 227) Sehâbî'ye nisbet edilen *Kimyâ-yı Hazâin-i İrfân* adlı eser de bu tercüme olmalıdır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

*Sehâbî Divânı ve Konu İndeksi* (haz. Cemal Bayak, doktora tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Aşik Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 149<sup>a</sup>-150<sup>a</sup>; Latîfî, *Tezkire*, s. 184; Ahdî, *Gülşen-i Suarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 774, vr. 108<sup>a</sup>-109<sup>a</sup>; Beyânî, *Tezkire*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 757, vr. 41<sup>a-b</sup>; *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kismü* (haz. Mustafa İsen), Ankara 1994, s. 226-227; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 450-452; Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-eş'âr*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1877, vr. 62; Riyâzî, *Riyâzû's-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3724, vr. 82<sup>a</sup>; *Keşfü'z-zunûn*, I, 792; *Sicill-i Osmânî*, III, 9; *Osmanlı Müellifleri*, II, 227; *İzâhu'l-meknûn*, I, 507; İsmail E. Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihine Kaynak Olarak Arşivlerin Değeri", *TM*, XIX (1980), s. 219; Cihan Okuyucu, "Sehâbî ve Divanı", *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 6, Kayseri 1995, s. 163-198.



CEMAL BAYAK

### SEHÂRENPÜRÎ, Halîl Ahmed

(خليل أحمد السهارنبوري)

Halîl b. Ahmed b. Mecîd Sehârenpürî  
(1852-1927)

#### Hindistanlı hadis ve fıkıh âlimi.

Safer 1269'da (Aralık 1852) Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletine bağlı Sehârenpür şehrinin Nânevte (Nânota) kasabasında doğdu. İslâm'ın Hint yarımadasına ulaşmasından sonra Sehârenpür yakınlarındaki En-

bîte kasabasına yerleşen ve nesebi Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dayanan bir aileye mensuptur. İlk eğitimini Nânevte'de Ya'kûb b. Memlûk Nânevtevi ve Ahmed Nânevtevi'den aldı. Urduca, Arapça ve Farsça'sını geliştirmek için gittiği Enbîte'de çeşitli hocalardan faydalandı. 1836'da Diyûbend Medresesi'nin açıldığını duyunca buraya giderek dayısı Muhammed Ya'kûb'un ders halkasına katıldı. Ancak Diyûbend'de umduğu ilmi ortamı bulamadı ve altı ay sonra Sehârenpür'da açılan Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'ne geçti. Başta tefsir, hadis ve fıkıh olmak üzere dinî ilimleri başmüderris olan dayısı Muhammed Mazhar'dan, mantık ve felsefe gibi akli ilimleri de medresenin diğer hocalarından okudu. 1871'de buradan mezun olunca edebiyat bilgisini geliştirmek amacıyla Lahor'daki National College'a kaydoldu. orada da Feyzülhasan Sehârenpür'den ders aldı. Dönemin tanınmış âlim ve sülâhlerinden, aynı zamanda Diyûbend Medresesi'nin kurucularından olan Reşîd Ahmed Gengûhî'nin yanında seyrü sülûke başladı.

Tahsilini tamamladıktan sonra Mezâhirü'l-ulûm'da yardımcı hoca olarak göreve başlayan Sehârenpürî ilki 1877, sonuncusu 1926 yılında olmak üzere hac maksadıyla yedi defa Hicaz'a seyahat etti. Geçtiği yerlerde âlimlerle görüşerek seyahatlerini ilmi sefere çevirdi. İlk hac yolculuğunda Mekke'de Şâfiî müftüsü Ahmed Zeynî Dahlân'dan, Medine'de Abdülganî el-Müceddid'den, memleketine döndükten sonra da Abdülkayyûm Budhânevi'den hadis icâzeti aldı. 1879'daki ikinci hac yolculuğunda Mekke'de sûfi İmâdullah Tehânevi'nin yanında kaldı ve bir yıl sonra dört tarikten aldığı icâzetle halifesi oldu. Ülkesine dönünce büyük bir sevgiyle bağlandığı Reşîd Ahmed Gengûhî'den icâzet alarak onun da ilk halifesi oldu. 1906'da yaptığı üçüncü hac ziyaretinde Medine'de görüştüğü Şâfiî müftüsü Seyyid Ahmed el-Berzencî'den, 1911'de Bedreddin eş-Şâmi'den mükâtebe yoluyla hadis icâzeti aldı (Bernî, s. 126). Onun Hint alt kıtasındaki isnatları hocaları olan Diyûbend ulemâsı vasıtasıyla Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'ye ulaşmaktadır.

Sehârenpürî, Mezâhirü'l-ulûm'daki ilk görevinin ardından 1890'da Diyûbend Dârülülûmu'na müderris tayin edildi. Burada altı yıl görev yaptıktan sonra şeyhi Gengûhî'nin emriyle Mezâhirü'l-ulûm Medresesi'ne döndü ve başmüderris sıfatıyla otuz yıldan fazla sürecek olan tedris, telif, fetva ve irşad faaliyetlerine başladı. 1907-

den itibaren başkanlığını da üstlendiği bu medrese onun döneminde büyük şöhret kazandı. Muhammed Yahyâ Kandelevî ve oğlu Muhammed Zekeriyâ Kandelevî, Muhammed Enver Şah Keşmîrî, Muhammed İdrîs Kandelevî, Zafer Ahmed Tehânevi, Cemîl Ahmed Tehânevi, Hüseyin Ahmed Medenî, Bedr Âlem Mîretî, Muhammed Hayat Senbehî, Feyzülhasan Gengûhî, İşfâkurrahman Kandelevî, Cemâat-i Tebliğ'in kurucusu Muhammed İlyâs Kandelevî, Abdurrahman Kâmilpürî ve Muhammed Eyyûb Sehârenpürî gibi âlimler onun talebeleri arasında yer aldı.

Tedris ve irşad faaliyetlerini yürüttüğü dönemde Sehârenpürî hadis, fıkıh, kelâm, tasavvuf, ilm-i hilâf ve cedel konularında kitaplar ve risâleler kaleme aldı. 1335 (1916-17) yılında başladığı ve *Bezlû'l-mechûd fi halli Ebi Dâvûd* adını verdiği eserini hac için gittiği Medine'de tamamladı ve bu münasebetle büyük bir ziyafet verdi. Haccdan sonra kaldığı Medine'de 15 Rebiülâhîr 1346'da (12 Ekim 1927) vefat etti, cenazesi Bakî Kabristanı'na defnedildi. İki evliliğinden İbrâhim ve Münürunnisâ adlı çocukları olan Sehârenpürî siyasetten uzak durur, müslümanların ve talebelerin dertleriyle ilgilenir, hakkı söylemekten çekinmez ve sünnete uymaya özen gösterirdi (Abdülhay el-Hasenî, VIII, 136).

**Eserleri. 1. *Bezlû'l-mechûd fi halli Ebi Dâvûd*.** Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'inin şerhi olup müellifin ömrünün sonlarına doğru bütün birikimini ortaya koyduğu eseri ve yaklaşık on yılda tamamlanmıştır. Önce büyük boy çeşit cilt (Füyûzurrahman, I, 169), ardından Muhammed Zekeriyâ Kandelevî'nin ta'likleriyle birlikte yirmi cilt halinde basılmıştır (Leknev-Kahire 1393/1973, 1408/1988; Beyrut, ts.; Riyad, ts.) (bk. *es-SÜNEN*). **2. *el-Mühenned 'ale'l-müfenned* (*Taşdikât li-def'i't-telbisât*).** Birelvî hareketinin kurucusu Rızâ Han Birelvî'nin *Hüsâmü'l-Haremeyn* adlı eserinde Diyûbend ulemâsının Ehl-i sünnet'e aykırı görüşlerinin bulunduğunu iddia etmesi üzerine ona reddiye olarak yazılmıştır. Sehârenpürî 1907'de yazdığı eserinde Rızâ Han'ın tekfire varan suçlamalarını cevaplandırmış, görüşlerini dönemin Hicaz, Suriye, Mısır ve Hindistan âlimlerinin görüşleriyle desteklemiştir. Diyûbend ulemâsının tasavvufi ve itikadî konulardaki görüşlerinin bir tür özeti sayılan eser kaleme alındıktan hemen sonra basılmış (basıkı yeri yok, 1325/1907), günümüzde de *el-Mühenned 'ale'l-müfenned ya'ni 'akâ'id-i 'Ulemâ'-i Ehl-i Sünnet Diyû-*